

Коненко Л. Б.
завідувач відділу дошкільної та початкової освіти
ТОКІППО
l.konenko@ippo.edu.te.ua;
Іваночко О. В.
методист відділу дошкільної та початкової освіти
ТОКІППО
o.ivanochko@ippo.edu.te.ua

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Вміння критично мислити вважають однією з найбільш потрібніших навичок майбутнього. Воно допомагає учням аналізувати інформацію, доцільно використовувати набуті знання та обґрунтовувати свою думку. Діти вчаться висувати власні припущення, ставити влучні запитання і розрізняти факти та сумнівні гіпотези.

Упродовж останніх десятиліть проблема розвитку критичного мислення перебуває в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних учених та педагогів. В Україні зазначена проблема висвітлювалась у наукових роботах Н. Вукіної, Н. Дементієвської, Т. Олійник, С. Терна, О. Тягла та ін. На сьогодні визначено основні теоретичні засади й окреслено шляхи практичної реалізації розвитку критичного мислення учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Однак деякі аспекти цієї проблеми все ще залишаються недостатньо вивченими.

З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини:

- ✓ аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- ✓ бачити проблеми, ставити запитання;
- ✓ висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- ✓ робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його.

Цим мисленнєвим операціям можна і необхідно навчати, а далі – вдосконалювати їх, тренувати, як, наприклад, тренують м'язи спортсмени чи техніку гри – музиканти. І саме школа є ідеальним середовищем для цього. Критичне мислення має стати об'єктом професійної уваги кожного педагога, який з перших кроків дитини у початковій школі є дотичним до процесу формування її поглядів, переконань, цінностей.

Освітня технологія розвитку критичного мислення – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів. В її основу покладено ідеї Ж. Піаже, Л.Виготського та ін. щодо творчої співпраці вчителя та учня. Метою цієї технології є:

- створювати сприятливі умови для творчого мислення дітей;
- формувати вміння ставити проблему, приймати самостійні рішення та чітко аргументувати свої думки;

- розвивати самостійність і комунікативні навички;
- виховувати колективізм, поважне ставлення до співрозмовника.

Досить ефективним для формування критичного мислення молодших школярів є методичні прийоми, які роблять навчальний процес більш творчим, вчать учнів мислити, виділяти головне, висловлювати й аргументувати власні думки. Найчастіше на уроках використовують такі: асоціативній куш, сенкан, есе, дискусія, кероване читання з передбаченням, робота з текстом, запитання, порушена послідовність, метод прес, ажурна пилка (мозаїка), написання казок, казка-навиворіт, конструювання загадок, фантастичні гіпотези (що було б, якби...), письмо в малюнках, сторітеллінг.

Практичне використання цих методів та прийомів забезпечує такі позитивні зміни в учнів:

- ✓ підвищується інтерес до навчання, учні проявляють активність на уроках;
- ✓ виникає прагнення краще осмислити отриману інформацію, замість звичайного задоволення поверхневими поясненнями;
- ✓ відбуваються позитивні зміни у критичному ставленні до своєї діяльності;
- ✓ виробляється прагнення критично оцінити інформацію, дії інших;
- ✓ розвивається пошукова спрямованість мислення;
- ✓ зникає боязнь зробити помилку;
- ✓ посилюється бажання уважно прислухатися до однокласників, спільно шукати шляхи вирішення навчальних проблем.

Технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення залежить від його предметного наповнення і дидактичних завдань, від типу уроку (це набуття нових знань чи формування умінь), від власне навчального предмету. Та загалом такий урок традиційно складається з трьох основних частин: вступної, основної та підсумкової.

Вступна частина уроку, яку ще називають “викликом” триває зазвичай перші 5–7 хвилин. За цей час слід актуалізувати опорні знання – “дістати” їх з довготривалої пам’яті учнів. Саме слово підказує, що необхідно “зробити щось актуальним, потрібним” на час саме цього уроку. Опорними такі знання учнів є тому, що саме на них, як на фундаменті, опори, будуються наступні знання.

Під час вступної частини уроку вчитель має пропонувати учням методи й завдання, які дають їм змогу:

- ✓ освіжити наявні знання, уявлення, уміння, пов’язані з темою уроку;
- ✓ провести “інвентаризацію” цих знань і уявлень, виявити прогалини;
- ✓ зосередити увагу на новій темі;
- ✓ створити контекст для сприйняття нових ідей;
- ✓ сформувані позитивне ставлення, зацікавленість у процесі навчання.

Під час вступної частини уроку учні мають опанувати декілька важливих способів пізнавальної діяльності або вдосконалити наявні вміння. Процес активного згадування того, що вони знають з опрацьовуваної теми, змушує їх

аналізувати власні знання та уявлення. Це дає змогу визначити рівень цих знань і долучити до них нові.

Для того, аби розв'язати це завдання, учитель має ставити навідні запитання, а також використовувати такі методи як кластер, асоціативний куш, мозковий штурм тощо.

Вступна частина уроку з розвитку критичного мислення завершується тим, що учитель озвучує нову тему і результати, яких слід досягнути, та стимулює учнів до усвідомлення їхніх власних цілей навчання.

Основна частина уроку триває до 30 хвилин. За цей час учитель організовує активну діяльність учнів, зокрема спонукає їх досліджувати, осмислювати матеріал, відповідати на раніше поставлені запитання, ставити свої і шукати на них відповіді тощо.

Головне завдання учнів — “конструювати” знання і навички, формувати власне ставлення до теми. Для цього вони за допомогою вчителя:

- ✓ порівнюють свої очікування з тим, що їм реально пропонують вивчити;
- ✓ ставлять запитання щодо нового навчального матеріалу;
- ✓ експериментують, пробують застосувати новий матеріал на практиці за допомогою наявних у них уявлень, знань, умінь незалежно від того, чи є вони достатніми;
- ✓ аналізують отриманий досвід;
- ✓ переглядають свої очікування й висловлюють нові;
- ✓ виявляють головне, осмислюють теоретичні ідеї, концепції;
- ✓ відстежують хід власних думок;
- ✓ роблять висновки щодо змісту матеріалу;
- ✓ пов'язують зміст уроку з особистим досвідом;
- ✓ відпрацьовують уміння і стратегії мислення.

Коли учень долучається до сприйняття нової інформації під час читання тексту, перегляду фільму, прослуховування лекції вчителя, він навчається відстежувати своє розуміння нового й не ігнорувати прогалини в ньому. При цьому доцільно, аби він записував те, що не зрозумів, аби з'ясувати в майбутньому. Подальше відпрацювання й закріплення учнем нових знань відбувається за допомогою різноманітних методів і прийомів організації активної самостійної роботи.

Обов'язкові елементи розвитку критичного мислення в учнів – індивідуальний пошук та обмін ідеями в групах чи загальному колі. Дуже важливою є послідовність цих елементів – пошук має неодмінно передувати обміну думками.

Ефективними методами під час основної частини уроку є:

- ✓ читання (запитання, узагальнення) в парах;
- ✓ читання з визначенням опорних слів;
- ✓ читання з маркуванням;
- ✓ «тонкі» і «товсті» запитання тощо.

Третій етап уроку – найважливіший для розвитку критичного мислення в учнів, бо його основними завданнями є узагальнення, систематизація (але не відтворення!) вивченого й рефлексія щодо процесу і результатів навчальної

діяльності. Необхідно, аби учні подумали про те, що вони дізналися, чого навчилися, запитали себе, що це для них означає, як це змінює їхнє бачення і як вони можуть це використовувати. Зазвичай підбиття підсумків триває до 10 хвилин. За цей час учні разом з учителем:

- ✓ узагальнюють та інтерпретують основні ідеї уроку;
- ✓ обмінюються думками та висловлюють особисте ставлення до окремих положень матеріалу чи уроку загалом;
- ✓ оцінюють набуті знання й уміння;
- ✓ ставлять перед собою запитання;
- ✓ планують застосування вивченого.

Під час підбиття підсумків учні удосконалюють важливе уміння – резюмувати інформацію, викладати складні ідеї, передавати почуття й уявлення в кількох словах, співвідносити нову інформацію зі своїми сталими уявленнями, тобто свідомо пов'язувати нове з давно відомим.

Дієвими методами розвитку критичного мислення на цьому етапі уроку є сенкан, “бортовий журнал”, “шкала думок” дискусія, обговорення в загальному колі тощо. Так, наприкінці уроку можна запропонувати учням відповісти на запитання:

- ✓ Чи отримали ви сьогодні новий досвід? Який саме?
- ✓ Що нового ви дізналися на уроці?
- ✓ Про що ви хотіли б дізнатися більше?
- ✓ Які думки, почуття викликала у вас ця робота?

Перелік методів розвитку критичного мислення достатньо великий. Добирати їх учителю слід з огляду на мету, завдання, зміст уроку. Крім того, слід зважати на особливості цих методів, адже на певних етапах уроку вони є ефективнішими, а отже, доречнішими. Учитель має опонувати якомога більше методів розвитку критичного мислення і бути обізнаним з особливостями їх ефективного застосування.

Перелік методів розвитку критичного мислення достатньо великий. Добирати їх учителю слід з огляду на мету, завдання, зміст уроку. Крім того, слід зважати на особливості цих методів, адже на певних етапах уроку вони є ефективнішими, а отже, доречнішими. Учитель має опонувати якомога більше методів розвитку критичного мислення і бути обізнаним з особливостями їх ефективного застосування.

Розвиток критичного мислення – це багатоаспектний, системний та тривалий процес навчання учнів. Він передбачає спрямовану, організовану та поетапну розумову діяльність учнів під керівництвом вчителя. Оволодіння основними принципами та операціями логічного мислення дозволить учням виробити новий критичний стиль мислення, який буде допомагати аналізувати проблеми в будь-якій сфері життя та знаходити їх оптимальне вирішення.

Література

1. Андрія В. Педагогіка творчого саморозвитку: інноваційний курс. К: Основа, 2016. 318 с
2. Белкіна О. В. Критичне мислення учнів початкових класів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 5. с. 37- 44.

3. Бібік Н. М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. К.: Педагогічна думка, 2014. 346 с.

4. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : науково-методичний посібник. Харків : Книгоспілка, 2017. 190 с.

5. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>.

6. Дьюи Дж. Психологія и педагогіка мышлення. / Дж. Дьюи. М. : Совершенство, 1997. 208 с.

7. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І. І. Дівакова. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 180 с.

8. Києнко-Романюк Л. В. Розвиток критичного мислення в учнів: теорія і практика. *Рідна школа*. 2016. №7. с. 13-15.

9. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку). URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>.

УДК 373.3

Корнієнко С.М.

доцент, кандидат педагогічних наук,
методист відділу освітнього адміністрування Т ОКІППО;

Федоренко О.В.

вихователь групи продовженого дня
ЗЗСО №6 м. Дружківки
Донецької області

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах перебудови суспільства. Саме в молодшому шкільному віці закладається творчий «фундамент» майбутньої особистості, виникають креативні якості, які в майбутньому визначатимуть «обличчя» людини, формуються навички творчої діяльності та креативне ставлення світу й самого себе. Вступаючи в життя, оволодіваючи різними видами творчої діяльності, дошкільник набуває творчо-креативних умінь, а також розвиває творчі якості. У Державному стандарті початкової освіти, в мистецькій освітній галузі, змістом освіти постає світ мистецтва та образотворча діяльність. Адже розвиток творчості в учнів початкової школи в процесі становлення особистості є одним із провідних засобів виховання.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. Творчому розвитку дитини завжди приділялася велика увага у психолого-педагогічній теорії і практиці. Зокрема, в працях Л. Виготського, О. Матюшкіна, В. Моляко, Б. Теплова, С. Рубінштейна та інших вчених наведено конкретні підходи до цілеспрямованого розвитку здібностей особистості, починаючи з дитинства. Істотний внесок у розробку